

Jeroni Girava: un tarragoní universal del segle XVI

Autor: Josep M. Recasens i Comes

Data de publicació: 16-05-2020

Us oferim un article d'En Josep M. Recasens i Comes, publicat el març de l'any 2005 a la revista del Col·legi d'Arquitectes Tècnics de Tarragona —també el podeu llegir en format pdf—. Hi parla del cosmògraf tarragoní Jeroni Girava. L'Ivan Giménez ha provat que se l'havia volgut fer passar per «aragonès».

Lluís Pons d'Icart (1518/20–1578) dedica el capítol XLII del Libro de las Grandezas y cosas memorables de la metropolitana insigne y famosa ciudad de Tarragona (1572) a recordar “los hombres de letras naturales de Tarragona, y de lo que han escrito”. Un dels personatges recordats és Jeroni Girava, gentilhome de la casa reial i autor de llibres de cosmografia, que morí de malaltia viatjant de Milà a Nàpols en comissió de servei a les ordres de Carles V.

El filòsof, teòleg i lexicògraf Fèlix Amat (1750-1824), recollí la notícia de Pons d'Icart i inclogué Girava en el Diccionario Crítico de los escritores catalanes (Barcelona 1823) [1].

A més fa present que el citen com a escriptor, Andreu Bosc (segles XVI-XVII) Títols d'honor de Catalunya (1628) [2] i Nicolàs Antonio (1617-1684) a Bibliotheca Hispana Vetus (1696) [3], però considera més rellevant que Bandrand inclogui Girava en el Catàleg dels Geògrafs com a “tarraconense cosmògrafo de Carlos V”, i autor d'una Geografia Universal impresa en dos volums a Venècia els anys 1552 i 1570, i a Milà l'any 1556.

Les notes biogràfiques de Girava publicades per Pons d'Icart i Fèlix Amat les reproduí Joan Ruiz i Porta (1866-1934) a Tarraconenses il·lustres. Apuntes biográficos (1891)[4], i les amplià Eduard Toda i Güell (1855-1941) a Bibliografia Espanyola d'Itàlia (1927-1931) amb dades extretes de Dos libros de Cosmographia compuestos nuevamente per Hieronymo Girava Tarragonés, dels quals se'n feren dues edicions: la primera s'imprimí a Milà l'any 1556, i la segona a Venècia l'any 1570 [5].

Toda comenta que a la pàg. 251 del llibre de Girava (edició de 1556), es publica una carta del perpinyanès Pere Rodon escrita en llatí, datada el 16 de maig del 1556, en la qual diu que Girava, home de gran talent i preclara erudició i doctrina, li deixà els originals dels Dos libros de Cosmographia i li encarregà la correcció, edició i venda, perquè el mes de gener anterior hagué d'absentar-se de Gènova i anar a Nàpols en compliment d'una missió reial. El viatge, marítim, fou tan desafortunat que pel camí emmalaltí, el desembarcaren a Herculano el 9 de febrer, i allí morí d'un mal de costat [6].

A la dedicatòria del llibre, dirigida al secretari d'estat, Gonzalo Pérez (~1506 – ~1566), Girava confessa que ha escrit la Cosmografia “tomando por Tabla y Retrato, la carta Cosmográfica que Gaspar Vopelio sacó el año M.D.XL.VII por ser una de las más cumplidas i bien traçadas, que aya al presente”, i agrega que la tenia entre papers vells que conservava de quan es dedicava a la cosmografia “más por descanso, que por estudio”. Això sembla indicar que en la joventut Girava s'havia interessat per la cosmografia més per afició, (“por descanso”) que com a professió (“por estudio”). Tot i això, no podem oblidar que arribà a ser cosmògraf de Carles V [7]

Altrament, no creiem que sigui significatiu el fet que Girava es mostrés favorable al sistema astronòmic geocèntric i no a l'heliocèntric, si considerem que quan publicà la Cosmographia només feia tretze anys (1543) que Copèrnic havia publicat la nova teoria, i el dictamen desfavorable de l'Església aconsellava als científics molta prudència.

No podem passar per alt que a la dedicatòria de l'edició del 1570, l'editor Juan de Miranda fa saber al mecenes Juan Rodríguez de Torres que s'ha decidit publicar el llibre en constatar que està escrit “con mucha doctrina y gran brevedad... con tan agradable y dulce estilo, quanto yo he visto en otro ninguno compuesto en Lengua Castellana” [8].

Ara bé, un cosmògraf o un aficionat a la cosmografia a més de dibuixar cartes nàutiques i fabricar astrolabis aprenia a dissenyar tota mena d'instruments de navegació, i això exigia tenir coneixements d'enginyeria que, sens dubte, posseïa Girava. D'altra manera no s'entendria que hagués escrit un tractat d'hidràulica, avui perdut, que portava per títol Declaración del uso y fábrica de los instrumentos de agua, molinos y otras cosas [9]. Qui sap si més que de cosmògraf caldria qualificar Girava d'enginyer, a qui els seus contemporanis esguardaven com un baró de gran ingeni i indiscutible erudició renaixentista, capaç de sostenir que, “l'experimentació i la pràctica han de donar vertadera llum a tot”. Principi que constitueix un reconeixement a la investigació experimental, base de la ciència moderna [10].

Algun historiador recent especialitzat en l'estudi de la ciència espanyola del segle XVI creu que al servei de Carles V Girava exercí funcions de diplomàtic a més de les de cosmògraf i d'enginyer, i que la diplomàcia fou la causa dels seus viatges (en plural) a Flandes i a Itàlia, concretament de llargues estances a Venècia i a Milà, ciutats on edità els dos llibres de «cosmographia».

Del Girava enginyer podem dir que coneixem el tractat d'hidràulica, avui perdut, perquè n'hi havia un exemplar de manuscrit a la biblioteca de Juan de Herrera, l'arquitecte de l'Escorial[11]; i, en recents estudis sobre la ciència espanyola del segle XVI, figura com a deixeble de Girava l'aragonès Pere Joan de Lastanosa (1527-1576), un enginyer que contínu a propagar la revolució tecnològica a l'imperi de Carles V i Felip II. També es diu que degut als coneixements d'enginyeria hidràulica Girava fou proposat per dirigir les obres del “Canal Imperial de Aragón”, a la mort (cir. 1547) de l'escultor i arquitecte Gil de Morlanes, per bé que finalment el rellevaren del càrrec per confiar-li el projecte del canal d'Urgell que promogué el príncep Felip l'any 1554 [12].

Però tot això més aviat són suposicions. De moment hi veiem un error cronològic perquè l'any 1553 Girava acompanyat de Lastanosa (tenia 26 anys) viatjà a Flandes, i a Bruseles traduï del llatí al castellà Los dos libros de la Geometria Práctica (1553) del francès Oronci Fineo, en els quals Lastanosa hi introduí algunes correccions. Assenyallem que en el pròleg dirigit al príncep Felip, Girava posa èmfasi en la conveniència que arquitectes, enginyers i altres professionals estudiïn geometria.

El gener de l'any 1556 Girava i Lastanosa reberen ordres de traslladar-se a Nàpols per tal d'assessorar l'emperador en assumptes diplomàtics i d'enginyeria hidràulica, i mesos més tard, pel camí, després d'una parada a Milà, Girava moria inesperadament a Herculano.

La família

Hem de confessar que, fins ara, la recerca de dades personals de Jeroni Girava que hem dut a terme en arxius locals, a fi i efecte d'ampliar la poca cosa que sabem de la seva vida, ha estat infructuosa. Per això, de moment, ens hem hagut d'acontentar amb la localització d'uns Girava ja establerts a Tarragona els primers del segle XVI, i proposar com a

hipòtesi de treball que es tracta d'uns parents molt acostats a Jeroni. I sense sortir de les suposicions, proposem que el nostre personatge, nascut a finals del segle XV, s'absentà de la seva ciutat natal molt jove perquè en el primer decenni del segle XVI els seus pares canviaren de residència o, menys probable, per estudis.

Això només són suposicions, però és un fet que en tres moments diferents de la primera meitat de la setzena centúria hàgim localitzat a Tarragona tres Joan Girava, de professió mercader:

Un el trobem compareixent de testimoni com a ciutadà de Tarragona, en una escriptura notarial del 23 de novembre de 1501 [13]. Recordem que un ciutadà per testificar davant de notari havia de ser major d'edat, o el que és igual, tenir 25 anys.

Un altre el localitzem insaculat a la bossa municipal de conseller de mà major i elegit per participar en la Divuitena, i en diverses comissions, entre 1520 i 1530 [14]. Com que estava reglamentat que els consellers de mà major havien de ser majors d'edat i casats, deduïm que l'any 1520 aquest Joan Girava era un home casat de 25 anys fets. També sabem per l'escriptura de venda d'una vinya enclavada a la partida de les Morisques del terme municipal, del 25 de novembre del 1530, pel preu de 30 lliures i 5 sous [15], que Joan Girava havia mort en plena joventut entre abril i novembre de 1530, deixant vídua Elisabet i orfe de pare el fill Joan, menor d'edat.

Sorprenentment no hem trobat indicis que el tercer Joan de la nissaga Girava intervingués en els afers municipals. De moment d'ell només sabem que el mes d'abril de l'any 1540, el nomenaren conjuntament amb d'advocat Rafael de Montserrat, curador dels béns dels fills de Lluís de Montserrat, cavaller de Tarragona [16]. El suposem difunt l'any 1553, perquè en el fogatge d'aquest any hi figura afocada en una casa del carrer d'En Granada una vídua Girava que no pot ser altra que la de Joan Girava III. Creiem que aquesta casa fou la pairal dels Girava tarragonins perquè segons consta en el fogatge de 1515, en aquell temps ja l'habitava un dels Joan Girava.

Hauran de passar més de vint anys abans no recuperem la pista dels Girava amb la localització de dues filles del matrimoni Joan III-Elisabet. En efecte, l'any 1575 descobrim una Dionisia Girava, soltera, que rep del seu procurador Gabriel Forana, comensal, 18 lliures de l'arrendament d'una casa del carrer Major, i l'any 1577 una germana seva, Elisabet Girava, vídua i hereva de Jaume de Çacirera, senyor del terme i castell de Mascalvó, que havia testat i mort el juny del mateix any. Sospitem que l'enllaç Çacirera-Girava fou producte d'un interès ben calculat entre un noble d'escassa renda o endeutat, i la filla d'un mercader amb un dot significatiu, però sigui com sigui amb la mort prematura del marit, Elisabet quedà senyora de Mascalvó.

L'any 1591 Elisabet Çacirera i Girava va vendre a la vila de Reus amb pacte de gràcia, molins, terres i honors del terme de Mascalvó, a canvi d'un censal mort de 3.700 lliures de capital i 185 de pensió anual; i morí l'any 1614, després d'ha- ver testat el 7 d'abril davant de notari [17]. El testament, sortosament conservat, dóna alguna informació dels pares de la testadora, Joan (que identifiquem amb Joan III) i Elisabet; dels germans ja difunts, Dionísia que havia mort soltera i Lluís resident des de molts anys a Nàpols; i dels nebot i renebot Gaspar i Lluís Girava, napolitans, fill i nét de Lluís. Deixa hereva universal la seva filla Marianna Çacirera i Girava vídua del mercader Rafael Monter, i si aquesta mor, les seves filles "i nétes mies" Oròsia i Elisabet.

Aquestes dades fan creure que amb el trasllat a Nàpols de Lluís, fill de Joan III, la nissaga tarragonina dels Girava, quedà reduïda a les germanes Dionísia i Elisabet, i que el nom familiar s'extingí quan aquestes moriren. Dionísia ho féu soltera, i les dues filles que tingué Elisabet ja portaven el cognom Çacirera [18]. •

Esbós d'arbre genealògic del llinatge Girava tarragoní. Cliqueu-hi damunt per ampliar la imatge.

JOSEP M. RECASENS I COMES
Historiador

Enllaç a l'article de l'Ivan Giménez

NOTES:

[1] El consultat per nosaltres és el facsímil editat per Curial (Barcelona 1973).

[2] Títols de honor de Catalunya, pàg. 368.

[3] Bibliotheca Hispana vetus, (1696), vol. I, pàg. 440 i 324.

[4] A la GEC (vol.8,113, 1975) hi figura l'entrada Girava, Jeroni, amb el text de Ruiz i Porta.

[5] vol. II (Castell de Sant Miquel d'Escornalbou, 1928) pàgs. 174-177.

[6] El llibre està dedicat a Gonzalo Pérez (~1506 -? 1566), secretari del Consell Reial d'Estat, en una dedicatòria signada per Girava a Milà el 15 de febrer de 1556. Per tant no podia sortir de Milà el mes de gener com diu Rodon, ni morir el 6 de febrer.

[7] MAROTO, M.I. VICENTE, PIÑEIRO, M. ESTEBAN: Aspectos de la ciencia aplicada en la España del Siglo de Oro.

[8] El text de la primera pàgina d'aquesta edició és: "La Cosmographia y Geographia del S. Hierónimo Girava Tarragones. En la qual se contiene la Descripcion de todo el mundo, y de sus partes, y particularmente de la yndias, y de tierra nueva, Islas de España, y de las otras partes del mundo; con la navegación, longitud, latitud, grandeza, y circuito de todas ellas. Con Tablas e instrumentos, que dan á entender la distancia de las provincias ,y puertos, y la altura del Polo, ansí de dia, como de noche. Con privilegio. En Venetia, por Iordan Zileti, y su compañero. MDLXX (1570).

[9] GARCIA TAPIA, N. CARRILLO CASTILLO, J.: Tecnología e Imperio. Madrid, Nivola, libros y ediciones, 2002, p. 59. El llibre figurà a la —biblioteca de l'arquitecte reial al servei de Felip II Juan de Herrera (1533-1597).

[10] Id. Ibid., p.59-60.

[11] Id. Ibid., p. 57.

[12] CARRERA PUJAL, JAIME: Historia política y econòmica de Cataluña. Vol. I, Barcelona,1947, pàg. 522-523.

[13] A(rxiu) H(istòric) T(arragona): "Protocolos notariat Tarragona." Manual notari Joan Mensa. Sig.top.5 (1497-1536). fol. 25.

[14] AHT. "Fons municipal Tarragona. Llibres del consolat 1520-1530". Joan Girava fou extret conseller de mà major tots els anys, excepte el de 1522.

[15] A(rxiu) H(istòric) A(rxidiocesà). "Manuels notariais Tarragona". Caixa 22 núm.67, Manual Nicolau Rossell (1530-1532), fol. 262.

[16] AHA. "Manuels notariais Tarragona". Caixa 23, núm. 71. Manual sense nom de notari i sense foliar Escriptura 30 d'abril 1540

[17] AHT. "Prot. not. Tarragona. Man. not. Francesc Reverter. Test. 1583-1634. fol. 130. Sig. top. 91".

[18] Joana Orosia Çacirera, una de les filles d'Elisabet es maridà amb el donzell Galcerà Pons d'Icart del qual ja era vídua l'any1580; i l'altra, Marianna Çacirera, contragué matrimoni amb Rafel Monter l'any 1593, i ja vídua el 1614.